

Л. В. Канішевська   В. В. Рагозіна

**СТАН ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ОПИТУВАННЯ**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК – 2024

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ
ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**СТАН ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОПИТУВАННЯ**

Препринт (аналітичні матеріали)

Івано-Франківськ – 2024

УДК 373.3/5.015.31:[355.01:172.15]

В-92

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 6 від 27 червня 2024 р.)*

Рецензенти:

Матвієнко Олена Валеріївна – докторка педагогічних наук, професорка, завідувач кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Гончар Людмила Вікторівна – докторка педагогічних наук, професорка, головний науковий співробітник лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

- В-92 Стан військово-патріотичного виховання старшокласників закладів загальної середньої освіти: результати всеукраїнського опитування. Препринт (аналітичні матеріали) / Л. В. Канішевська, В. В. Рагозіна. – Івано-Франківськ: «НАІР», 2024. – 40 с.

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-86-4-2024-40>

ISBN 978-617-8011-86-4

У препринті розглянуто сучасний стан військово-патріотичного виховання старшокласників закладів загальної середньої освіти. З огляду на результати опитування старшокласників і вчителів виокремлено проблеми, що потребують осмислення та зумовлюють переформатування діяльності освітніх закладів і вчителів з урахуванням соціального замовлення.

Для науковців, учителів, педагогів, усіх працівників освітньої й культурної галузей.

УДК 373.3/5.015.31:[355.01:172.15]

ISBN 978-617-8011-86-4

© Інститут проблем виховання
© Л. В. Канішевська, В. В. Рагозіна, 2024

ЗМІСТ

Передмова	4
1. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників закладів загальної середньої освіти	6
2. Результати всеукраїнського опитування вчителів закладів загальної середньої освіти стосовно проблеми військово-патріотичного виховання старшокласників	20
3. Рекомендації	31
Додатки	34

ПЕРЕДМОВА

Від 2022 р. Україна у своєму становленні переживає складний етап, означений порушенням її кордонів, незалежності суверенної держави.

2022-2024 рр. – період ведення повномасштабної війни росії проти України – стали особливо важким випробуванням для країни і всього українського народу, який героїчно протистоїть ворогу зі зброєю в руках та захищає свою державу.

Національна ідея та її відстоювання стали нині тим об'єднуючим українців вектором, що допомагає долати тяжкі випробування, рухатися вперед, перемагати на фронті та самовіддано працювати в тилу на перемогу, розвивати державність попри суворі обставини війни.

З огляду на ці процеси проблема військово-патріотичного виховання учнів постає найбільш гостро перед усією освітянською спільнотою та потребує невідкладних заходів на шляху її вирішення.

У низці державних документів: Законах України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.), «Про основи національного спротиву» (2022 р.), Стратегії воєнної безпеки України (затвердженій Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121), концепціях і програмах, зміст яких спрямований на організацію в країні національного спротиву для відсічі збройній агресії російської федерації проти України, – зазначено потребу підвищення рівня обороноздатності держави, згуртування суспільства, військово-патріотичного виховання громадян, надання обороні України всенародного характеру й готовності населення до захисту держави.

Водночас зумовлені російсько-українською війною 2022-2024 рр. нові виклики перед українською державою в усіх сферах її діяльності, зокрема й системі освіти, викликають необхідність швидкої трансформації змісту, форм і методів у роботі педагогів – відповідно до швидко змінюваних ситуацій, що розгортаються зовні й усередині країни. Відтак виникає потреба в проведенні систематичних моніторингових досліджень з метою виявлення наявного стану в

освітній сфері та вжиття швидких заходів щодо змін на краще.

У межах виконання наукового дослідження «Організаційно-педагогічні умови та технології єдності фізичного і військово-патріотичного виховання учнів загальної середньої освіти» (2023-2025 рр.) лабораторії національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України було проведено всеукраїнське опитування учнів і вчителів. Організаторами й експертами цього дослідження були: Канішевська Л. В. – докторка педагогічних наук, професорка; Рагозіна В. В. – кандидатка педагогічних наук, старша наукова співробітниця.

В опитуванні брали участь 28 464 старшокласники і 21 665 вчителів закладів загальної середньої освіти 19-ти областей і обласних центрів України (Вінницька область і м. Вінниця; Волинська область і м. Луцьк; Дніпропетровська область і м. Дніпро; Житомирська область і м. Житомир; Закарпатська область і м. Ужгород; Запорізька область і м. Запоріжжя; Івано-Франківська область і м. Івано-Франківськ; Київська область і м. Київ; Кіровоградська область і м. Кропивницький; Львівська область і м. Львів; Одеська область і м. Одеса; Полтавська область і м. Полтава; Рівненська область і м. Рівне; Сумська область і м. Суми; Тернопільська область і м. Тернопіль; Хмельницька область і м. Хмельницький, Черкаська область і м. Черкаси; Чернівецька область і м. Чернівці; Чернігівська область і м. Чернігів).

Опитування респондентів відбувалося шляхом анкетування, при цьому комплекси стандартизованих запитань було розроблено для учнів і вчителів окремо, у цифровому форматі (на гул-диску), що було зручним для заповнення респондентами та узагальнення даних експертами.

Запитання анкет були сформульовані таким чином, щоб виявити проблеми в змісті, організації й реалізації військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти, – з тим, щоб у найближчій перспективі окреслити й реалізувати кроки щодо конструктивних змін у цій сфері. Прогнозували, що отримані результати будуть відправними для оновлення

змісту та розроблення оптимальних форм і методів роботи з учнями в період воєнного стану в контексті завдань військово-патріотичного виховання учнів, визначених законодавчими документами й освітніми програмами. Передбачали, що вивчення думки респондентів щодо зазначеної вище проблеми допоможе під час розроблення й реалізації педагогічного інструментарію на формувальному етапі дослідження.

Анкета № 1 призначалася для старшокласників (див. додаток А), анкета № 2 – для вчителів (див. додаток Б).

1. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників закладів загальної середньої освіти.

З метою виявлення усвідомлення старшокласниками зв'язку подій історичного минулого України з її сьогоденням і майбутнім як незалежної держави респондентам було запропоновано відповісти на запитання «Чи впливає знання історичного минулого на подальше життя держави та її населення?». Результати опитування старшокласників показали таке: 49,7 % учнів зазначили, що історичне минуле країни дуже важливе для її розвитку, оскільки історію України необхідно вивчати та знати сучасній молоді. На противагу їм 8,0 % опитаних старшокласників вважають це не суттєвим для життєдіяльності в контексті подій сьогодення в Україні. Інша значна частка опитаних – 42,3 % старшокласників – зайняла проміжну позицію, вважаючи, що кожен сам обирає, наскільки важливе й потрібне для нього знання історичної спадщини (рис. 1.1).

Чи впливає знання історичного минулого на подальше життя держави та її населення?
28 236 відповідей

Рис. 1.1. Відповіді старшокласників щодо впливу знань про історичне минуле на розвиток держави та її народу

Незважаючи на те, що майже половина респондентів указала на важливість подій історичного минулого й сьогодення на майбутнє нашої країни та її громадян, значний відсоток опитаних старшокласників (42,4 %) недостатньо цікавиться історією нашої країни. Це не може не хвилювати, адже громадянська позиція людини ґрунтується на міцних знаннях історії своєї країни, історично правдивих фактах. Відтак їх потрібно знати й осмислювати.

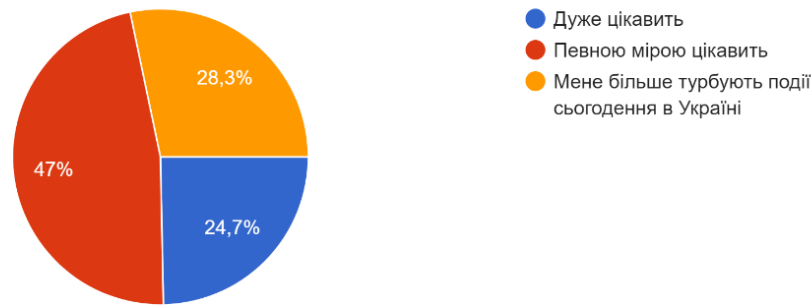
24,7 % учнів старшого шкільного віку зацікавлені подіями історичного минулого нашої країни та бажали б отримати відповіді на багато запитань щодо цього – отже, їхній інтерес і потяг «дійти суті» в цих питаннях потребує задоволення з боку вчителів та відповідного розроблення змісту і форматів подання інформації учням у межах уроків і позаурочної роботи, тож слід думати та шукати шляхи реалізації.

28,3 % старшокласників більше сфокусовані на подіях сьогодення в Україні та гостро їх переживають. Відтак вчителям слід звернути увагу на цей показник, як і на цифру 47,0 % – менше третини опитаних старшокласників тільки певною мірою цікавляться подіями історичного минулого нашої країни (рис. 1.2.).

Чи цікавить вас історичне минуле становлення української державності?

28 251 відповідь

Рис. 1.2. Відповіді старшокласників щодо зацікавленості людей історичним минулим становлення української державності

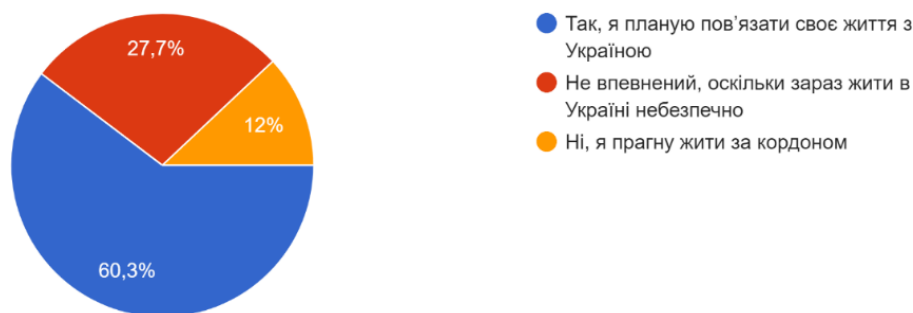
Узагальнюючи дані, наведені на рис. 1.1. та рис. 1.2, з відповідями старшокласників, звернули увагу на такі показники: 47,0 % опитаних старшокласників тільки певною мірою цікавляться подіями історичного минулого нашої країни (рис. 1.2) і 42,4 % старшокласників, які зайняли проміжну позицію – «кожен сам обирає, наскільки важливе і потрібне для нього знання історичної спадщини» (рис. 1.1.). Ці дані є тривожним сигналом для освітян і всього українського суспільства, оскільки молоді люди мають усвідомлювати, що сучасне і майбутнє України залежить від прийнятих на різних рівнях рішень та подій, що сталися в її історичному минулому, а сьогодення України закладає майбутнє української держави. Важливо донести до старшокласників, що вони, як члени класу, громади, суспільства, теж є дотичними й відповідальними за рішення, що приймаються суспільством. Відтак слід стимулювати старшокласників з використанням інтерактивних методів і форм роботи до здійснення пізнавальної діяльності з опрацювання навчального матеріалу історії, української літератури, мови та інших предметів, його осмислення, проведення паралелей та формулювання висновків, що мають значення як для них, так і держави. Тоді надія, що нинішні рішення молодих людей будуть на користь своєї держави, стане зреалізованою.

На запитання щодо планів старшокласників на їхнє майбутнє, було отримано такі відповіді: 60,3 % опитаних планують пов'язати власне

прийдешнє з майбутнім України; 12,0 % старшокласників виявили бажання спробувати влаштувати своє життя за межами країни; 27,7 % респондентів визначилися в цьому питанні з огляду на небезпеки, пов'язані з війною (рис. 1.3).

Чи бачите ви своє майбутнє життя цілісно з Українською державою, нацією?

28 106 відповідей

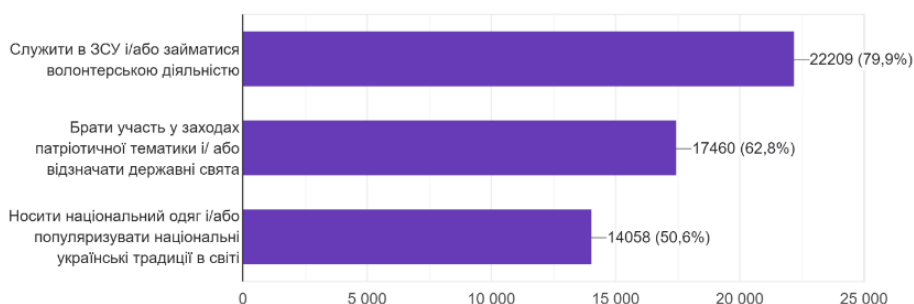
Рис. 1.3. Відповіді старшокласників щодо виявлення їхнього бажання пов'язати своє життя з Україною в майбутньому

Відтак у переважній більшості сучасна молодь планує пов'язувати своє подальше життя з Україною, реалізовувати свої можливості і використовувати свій ресурс в її післявоєнній відбудові..

З метою виявлення розуміння сутності патріотизму старшокласниками та їхньої дієвої позиції щодо цього респондентам було запропоновано запитання «У чому, на вашу думку, виявляється патріотизм?». Відповіді можна побачити на рис. 1.4.

У чому, на вашу думку, виявляється патріотизм? (оберіть один чи більше варіантів відповідей).

27 808 відповідей

Рис. 1.4. Результати відповідей старшокласників щодо проявів патріотизму

Як бачимо, більшість респондентів (79,9 %) вважає, що патріотизм проявляється в служінні в ЗСУ і/або у волонтерській діяльності. Також учні зазначають опосередковані ознаки вияву патріотизму, а саме: брати участь у заходах патріотичної тематики і/ або відзначенні державних свят (62,8 %) та носити національний одяг і/або популяризувати національні українські традиції у світі (50,6 %).

Отже, старшокласники розуміють пріоритетність вияву патріотичних почуттів нині в дії, наприклад: служити в ЗСУ та допомагати армії. Значущим постає питання щодо самопідготовки учнів до цього обов'язку (рис. 1.5).

Чи вдосконалюєте ви свій фізичний стан задля необхідності захищати Україну в майбутньому?
27 927 відповідей

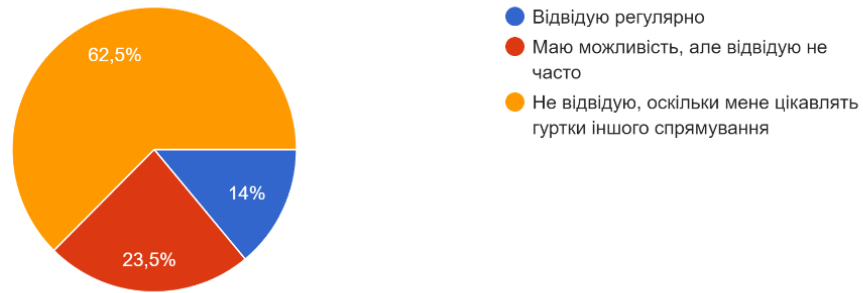

Рис. 1.5. Відповіді старшокласників щодо самопідготовки для захисту України в майбутньому

Однак, як показують результати відповідей опитаних старшокласників, тільки 40,3 % з них активізуються в цьому напрямі – займаються спортом, відвідують курси самооборони чи надання першої медичної допомоги. 34,5 % учнів старшої школи знаходяться у звичному для себе режимі фізичної підготовки (прогулянки, зарядка), а 25,1 % респондентів не приділяє цьому належної уваги.

Як свідчать результати дослідження, тільки 14 % опитаних регулярно займаються спортивною та військовою підготовкою в гуртках, 23,5 % роблять це рідко, а 62,5 % не відвідують такі гуртки (рис. 1.6). Ці показники вказують на недостатню фізичну підготовку старшокласників, які в майбутньому мають захищати Україну і демонструвати силу, міцність, витривалість.

Чи відвідуєте Ви шкільні гуртки спортивного та військово-патріотичного спрямування?
27 651 відповідь

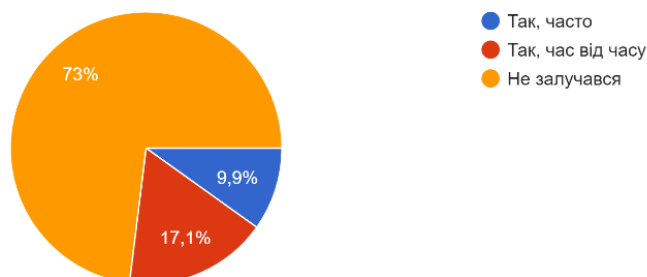

Рис. 1.6. Відповіді старшокласників щодо відвідання ними гуртків відповідного спрямування

Припускаємо, що ці дані вказують на необхідність більш рішучих кроків щодо покращення фізичної підготовки старшокласників як майбутніх воїнів на уроках фізичної культури, у гуртках.

Ідеться також про заохочення учнів до всеукраїнських заходів військово-патріотичної тематики (зокрема, Всеукраїнської військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») та інших. Робота в цьому напрямі здійснюється на недостатньому рівні (рис. 1.7).

28 068 відповідей

Рис. 1.7. Відповіді старшокласників щодо їхньої участі в іграх військово-патріотичної тематики

Як свідчать отримані дані, тільки 9,9 % старшокласників часто брали

участь у грі «Сокіл» («Джура») та інших, 17,1 % респондентів – робили це час від часу, а 73,0 % опитаних старшокласників ніколи не долучалися до подібних ігор. Слід активізувати зусилля педагогів у цьому напрямі, показувати цінність таких заходів у вишколі молоді, мотивувати молодих людей виявляти активність, самостійність, ініціативність, наводити приклади видатних українських спортсменів, військових, які розпочинали свій життєвий шлях з участі в таких іграх тощо. Це потрібно й важливо ще з таких позицій: молодь звертає увагу на вчинки дорослих і ровесників, які демонструють вияв патріотизму та є прикладом для наслідування. У нашому сьогоденні їх чимало, і на цьому необхідно акцентувати увагу учнів у виховній роботі.

Результати всеукраїнського опитування свідчать, що 70,3 % старшокласників разом з дорослими та однокласниками – батьками, родичами, друзями – донатять на ЗСУ; 39,7 % респондентів займаються волонтерською діяльністю (благодійні ярмарки, акції, концерти), тобто виявляють активну позицію. І тільки 17,5 % опитаних старшокласників є нейтральними до заходів щодо підтримки ЗСУ (рис. 1.8). Отже, слід максимально сприяти ініціативі старшокласників у цьому напрямі та заохочувати їх, репрезентуючи гідні приклади.

Рис. 1.8. Результати відповідей старшокласників щодо способів їхньої підтримки ЗСУ

Необхідність оновлення змісту і форм роботи зі старшокласниками

підтвердили відповіді на запитання щодо проведення уроків предмета «Захист України», гурткової і позаурочної роботи.

Опитані респонденти виступають за зміни у викладанні предмету, що відповідають їхнім інтересам і потребам та вказують на необхідність доповнення змісту предмета (рис. 1.9). Так, 56,1 % опитаних старшокласників вважають результативними короткотривалі тренування у військово-польових умовах; 52,1 % учнів акцентують на необхідності ознайомлення з основами тактичної медицини; 51,6 % респондентів – закріпленні знань і умінь з предмета «Захист України» у військово-патріотичних іграх і квестах, зокрема й у цифровому форматі. Не менш важливим є і використання гаджетів як засобів доповненої реальності (шоломів, рукавичок, окулярів тощо), що відзначили 44,5 % старшокласників, а також запровадження проєктів військово-патріотичної тематики (конструювання дронів тощо) – 42,2 % респондентів.

Рис. 1.9. Відповіді учнів щодо змін у викладанні предмета «Захист України».

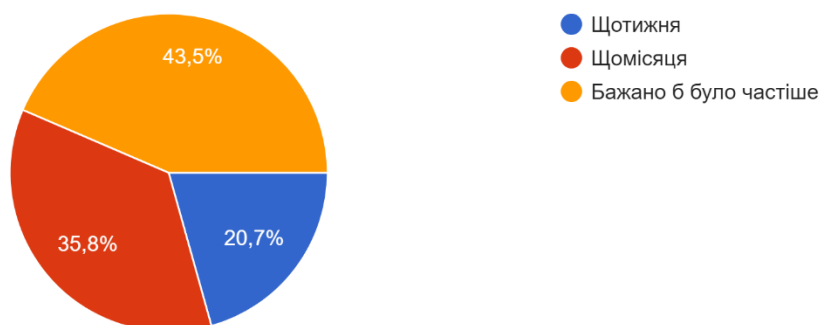
Отже, сучасну молодь цікавлять нові форми, засоби, методи викладання предмета «Захист України», що має бути максимально практико орієнтованим. Слід запроваджувати інтеграцію змісту цього предмета з іншими навчальними дисциплінами і курсами, використовуючи їхній потенціал у процесі військово-патріотичного виховання.

Результати всеукраїнського опитування засвідчили, що в закладах загальної середньої освіти проводяться заходи з військово-патріотичної

тематики щотижня (20,6 %) і щомісяця (35,8 %), однак, на думку учнів, їх має бути більше (43,5 %) (див. рис. 1.10).

Як часто у Вашому закладі загальної середньої освіти проводяться заходи патріотичного та військово-патріотичного спрямування?

27 457 відповідей

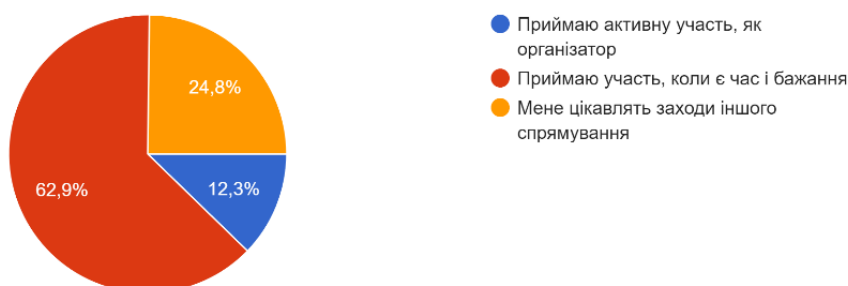

Рис. 1.10. Результати відповідей учнів щодо частоти проведення заходів військово-патріотичного спрямування

Водночас активну участь у них беруть тільки 12,3 % старшокласників. Значна кількість школярів – 63,0 % – долучається, коли є час і бажання, частина – 24,8 % цікавиться заходами іншого спрямування (див. рис. 1.11).

Чи приймаєте ви участь у військово-патріотичних заходах в класі чи в школі?

27 836 відповідей

Рис. 1.11. Результати відповідей старшокласників щодо їхньої участі в заходах військово-патріотичного спрямування

Уважаємо, що слід додатково з'ясувати, чому заходи, що проводяться з метою військово-патріотичного виховання, недостатньо мотивують старшокласників для участі в них. Причинами можуть слугувати завантаженість учнів напередодні НМТ і вступу до закладів вищої освіти чи

традиційність і застарілість форматів роботи із сучасною молоддю тощо.

Окремим блоком були запитання, що засвідчували розуміння старшокласниками дієвості українського мистецтва у вихованні українця-патріота. Учням пропонувалися запитання, що виявляли: усвідомлення школярами унікальності мистецтва для впливу на виховання патріотизму; їхню обізнаність у царині українського мистецтва, зацікавленість мистецькими видами діяльності та заходами патріотичної тематики.

Виявилось, що близько половини учнів (44,7 %) вважає, що українське мистецтво потужно впливає на виховання патріотичних почуттів людини, хоча 46,6 % опитаних зазначають, що більші можливості для цього мають такі предмети, як українська мова і література, історія України (рис. 1.12).

На вашу думку, чи дієвим є українське мистецтво у вихованні українця-патріота?
27 926 відповідей

Рис. 1.12. Розподіл відповідей старшокласників на запитання «На вашу думку, чи дієвим є українське мистецтво у вихованні українця-патріота?»

Водночас 8,7 % респондентів убачають у мистецтві переважно засіб дозвілля. Звичайно, рекреаційна функція мистецтва є не менш важливою, однак, нині мистецтво виступає не менш дієвим засобом формування громадян та їхньої свідомості, почуттів, що засвідчують численні приклади історичного минулого. Учителям важливо наголошувати на цьому у виховному процесі, наводити дієві приклади.

Зважаючи на вагому роль українського мистецтва у вихованні українця-патріота, окреме питання анкети спрямовували на виявлення обізнаності старшокласників щодо українського мистецтва – їм пропонувалося спробувати

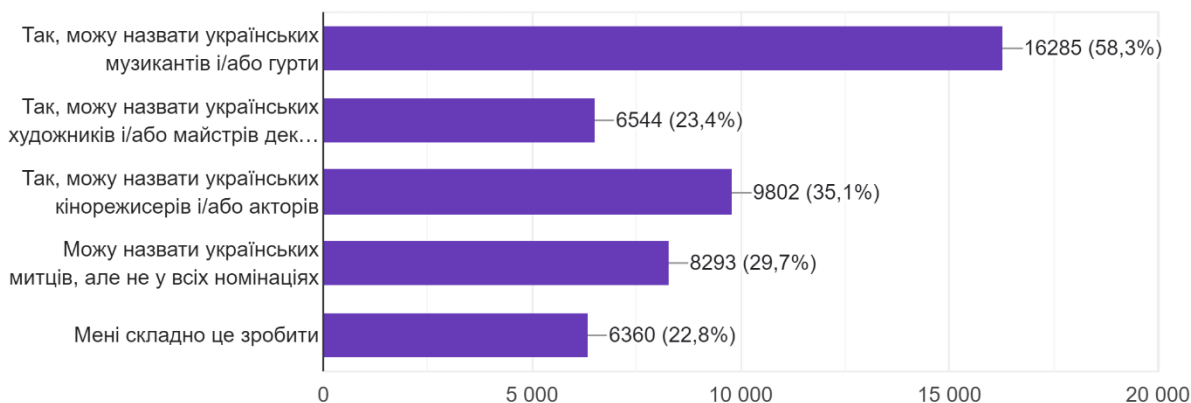
назвати 3-5 відомих імен у галузі українського мистецтва минулого й сучасності. Відповіді засвідчили більшу обізнаність учнів у галузі української музики і кіномистецтва.

Так, більше половини респондентів (58,3 %) можуть з легкістю назвати 3-5 українських музикантів і/або гуртів; більше третини опитуваних (35,1 %) – українських кінорежисерів і/або акторів. Менше учні цікавляться українським образотворчим і декоративно-ужитковим мистецтвом, а тому відсоток тих, кому відомі видатні українські художники і майстри, – є нижчим (23,4 %).

Прикро, але 22,8 % респондентів чесно визнали, що вони не володіють інформацією щодо персоналій українського мистецтва в будь-яких його різновидах та не можуть їх назвати. Ці дані є тривожним сигналом того, що значні культурно-мистецькі надбання проходять повз душу й розум молоді, що частина учнів не дотична до мистецьких подій минулого й сьогодення, усвідомлення їхньої ролі у становленні України як держави (рис. 1.13).

Чи можете ви назвати 3-5 відомих митців у галузі українського мистецтва минулого і сучасності (оберіть один чи більше варіантів відповідей).

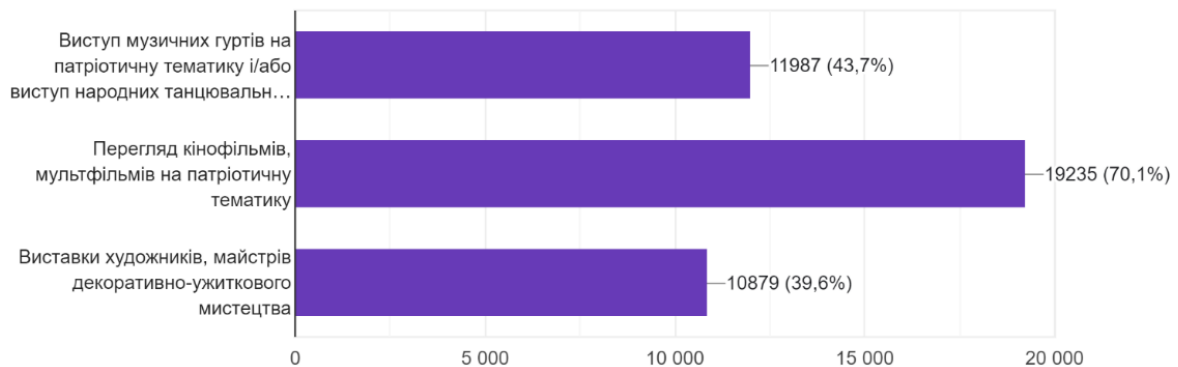
27 956 відповідей

Рис. 1.13. Обізнаність старшокласників у галузі українського мистецтва

Важливо розуміти, які ж різновиди мистецької діяльності є для старшокласників значущими, з тим, щоб розробляти для них цікаві форми роботи. Відповідно логічним було запитання «Які мистецькі локації ти б відвідав?» Респондентам можна було вибрати декілька варіантів відповідей (рис. 1.14).

Які мистецькі локації ти б відвідав? (оберіть один чи більше варіантів відповідей).
27 443 відповіді

Рис. 1.14. Пріоритетність для старшокласників мистецьких локацій

У процесі опитування з'ясувалося, що сучасних старшокласників зацікавлює перегляд кінофільмів, мультфільмів на патріотичну тематику (70,1 %), виступи музичних гуртів на патріотичну тематику і/або виступ народних танцювальних колективів (43,7 %), виставки художників, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва (39,6 %). Отже, засвідчена дієвість означених видів мистецтва у формуванні військово-патріотичної складової особистості учнів. Відповідно слід обирати ці різновиди виховних заходів під час розроблення формувальних впливів на учнів з метою військово-патріотичного виховання молоді, особливо з огляду на збільшення кількості і якості сучасного українського кіно, музичного й художнього контенту. Мотивуючими для старшокласників є патріотичні квести і/або пошукові експедиції (74,9 %), зустрічі з митцями і/або художні майстер-класи (36,2 %), конкурс пісні і/або танцювально-спортивний флешмоб (28,0 %). Уважаємо, що сучасній молоді цікаві дослідницькі форми роботи, які стимулюють до пізнання нового на основі пошуку фактів, інформації, ознайомлення із цікавими розвідками, що дозволяє в процесі аналізу й узагальнення демонструвати власні креативні ідеї, думки, висувати варіанти рішення.

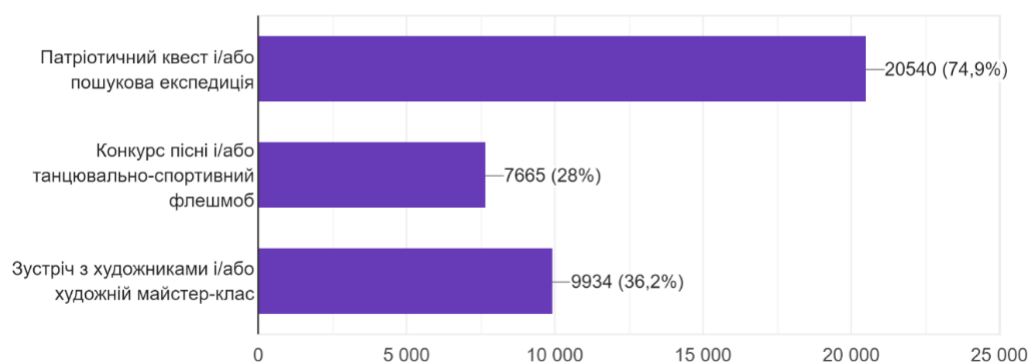
Отже, наявна пріоритетність саме цих видів мистецтва у формуванні військово-патріотичних складових особистості учнів. Тож слід обирати ці різновиди під час розроблення формувальних впливів на учнів з метою

військово-патріотичного виховання молоді, особливо з огляду на збільшення кількості і якості сучасного українського кіно-, музичного й художнього контенту.

Старшокласники мають досвід мистецьких видів діяльності, набутий у попередніх ланках школи. Тож нас цікавило, у яких різновидах мистецтва старшокласники готові проявляти себе як творчі особистості (питання анкети «У яких заходах патріотичної тематики ви б із задоволенням взяли участь?»). Відповіді респондентів показують вибрані ними ті чи інші форми діяльності, які відповідають мистецьким уподобанням сучасних старшокласників (рис. 1.15).

У яких заходах патріотичної тематики ви б із задоволенням взяли участь? (оберіть один чи більше варіантів відповідей).

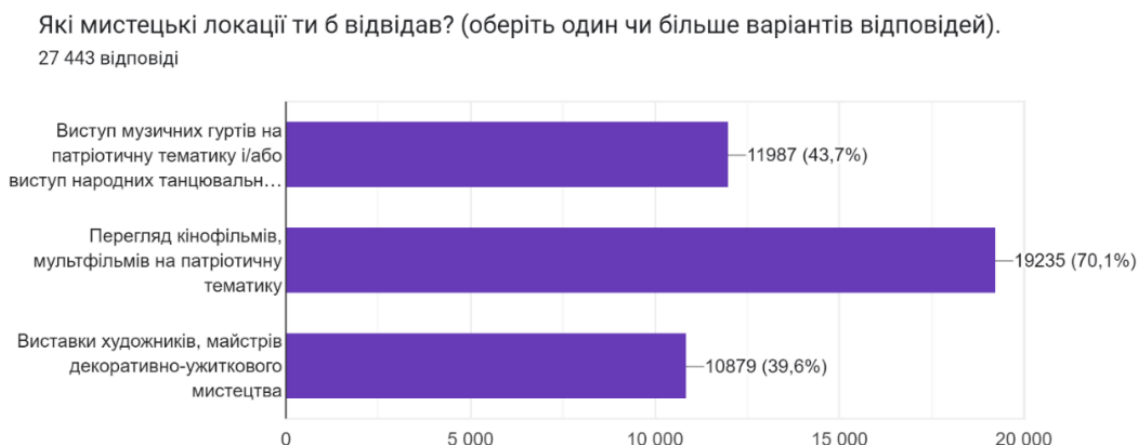
27 408 відповідей

Рис. 1.15. Відповіді старшокласників щодо вибраних ними заходів патріотичної тематики

Як бачимо, мотивуючими для старшокласників є патріотичні квести і/або пошукові експедиції (74,9 %). Також їх надихають зустрічі з митцями і/або художні майстер-класи (36,2 %), конкурс пісні і/або танцювально-спортивний флешмоб (28 %). Помітно, що сучасній молоді цікаві дослідницькі форми роботи, які стимулюють до пізнання нового на основі пошуку фактів, інформації, ознайомлення із цікавими розвідками, що дозволяє в процесі аналізу й узагальнення демонструвати свої креативні ідеї, думки, висувати варіанти рішення. Також заохочують старшокласників активні формати з

можливістю мистецького самовираження (рис. 1.16).

Рис. 1.16. Відповіді старшокласників щодо цікавих для них локацій патріотичної тематики

Отже, українське мистецтво є значущим для старшокласників. Високою є і зацікавленість музичним мистецтвом (більше половини учнів орієнтуються в музичних виконавцях і гуртах, оскільки відвідують чи переглядають в інтернеті виступи, виконують їхні твори). Приваблює молодь кіномистецтво: бажання переглядати кіно і мультфільми військово-патріотичної тематики виявляють більше третини опитаних. Деяко менше чверті респондентів не обізнані з українським мистецтвом, що не може не засмучувати, оскільки потужний мистецький контент нині створюється на засадах україноцентризму та виконує важливу місію формування патріотизму сучасної молоді.

Здебільшого старшокласники виявляють бажання займатися мистецькою діяльністю та обирають для цього активні формати. Серед пріоритетних форм роботи обрано квести чи пошукові експедиції. Це обумовлено, на наш погляд, потягом до активної взаємодії з ровесниками й дорослими (з огляду на реалії дистанційного навчання), а також бажанням проявити себе в різноманітній мистецькій творчості в період дорослішання.

Таким чином, проведене наприкінці 2023 р. всеукраїнське опитування старшокласників дозволило з'ясувати: рівень усвідомленості старшокласниками зв'язку подій історичного минулого України з її сьогоденням і майбутнім як незалежної держави; визначення їхнього бажання

пов'язувати своє життя з Україною та працювати для її розвитку й становлення; ефективність змісту і форм військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти, їхню відповідність соціальному замовленню й запитам молодих людей; наявність у старшокласників чіткої позиції щодо патріотизму та його виявлення в сьогоденні; ставлення до виконання свого обов'язку як громадянина держави щодо її захисту; можливості самооцінки старшокласниками своєї активності й необхідності цілеспрямованих і поступальних кроків щодо цього вже зараз; наявність конкретних дій старшокласників на шляху моральної і фізичної підготовки до захисту України в майбутньому.

2. Результати всеукраїнського опитування вчителів закладів загальної середньої освіти стосовно проблеми військово-патріотичного виховання старшокласників.

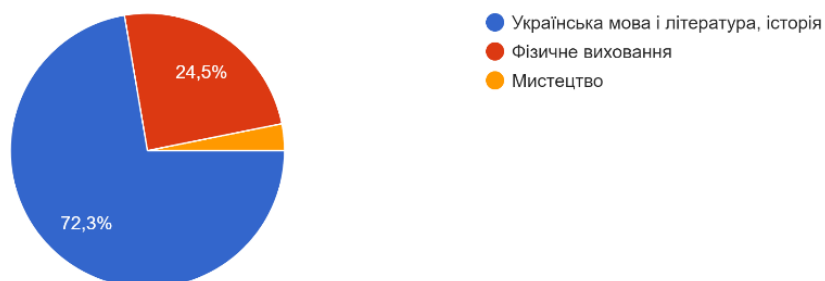
Опитування вчителів закладів загальної середньої освіти спрямовувалося на виявлення: бачення педагогами потенціалу предметів, зокрема курсу «Мистецтво», у процесі військово-патріотичного виховання учнів, розуміння потенціалу урочної й позаурочної роботи; застосовуваних ними форм і методів військово-патріотичного виховання на уроках і в позаурочній роботі та їхньої ефективності; спостереження за старшокласниками з метою врахування їхньої зацікавленості заходами військово-патріотичної тематики. Особливо цікавило, чи використовується мистецький контент на уроках та який саме; наскільки широким є кругозір учителів щодо українського мистецтва та його митців.

Відповіді вчителів дали можливість зробити певні висновки.

Педагогічний потенціал предметів у військово-патріотичному вихованні старшокласників закладів загальної середньої освіти. Так, 72,3 % педагогів віддають перевагу у військово-патріотичному вихованні учнів, окрім предмета «Захист України», українській мові і літературі, історії; 24,5 % вчителів убачають більший потенціал у цьому уроків фізичного виховання, і тільки –

3,1 % – інтегрованому курсу «Мистецтво» (рис. 2.1).

Які з предметів у основній і старшій школі, разом із предметом «Захист України», на Вашу думку, володіють найбільшим потенціалом у військово-патріотичному вихованні молоді:
21 384 відповіді

Рис. 2.1. Відповіді вчителів щодо потенціалу предметів у військово-патріотичному вихованні учнів

З'ясувати думку вчителів щодо відповідальності за військово-патріотичну вихованість учнів дозволило запитання анкети «Коли і хто має здійснювати цей процес (фахівці в урочній, позаурочній, позашкільній роботі)?». Відповіді розподілилися так: 34,4 % вчителів вважають, що військово-патріотичне виховання учнів має здійснюватися під час уроків; 35,6 % опитаних – у позаурочній роботі (гуртки, заходи), а 30 % респондентів указали, що цим мають опікуватися організації відповідного призначення («Джура», військово-патріотичні чи військово-спортивні клуби тощо) (рис. 2.2).

На Вашу думку, військово-патріотичне виховання молоді доцільніше реалізовувати у школі:
21 409 відповідей

Рис. 2.2. Відповіді вчителів щодо реалізації військово-патріотичного виховання учнів

Відтак вчителі закладів загальної середньої освіти вважають, що за

виконання завдань військово-патріотичного виховання старшокласників мають нести відповідальність педагоги різних ланок системи освіти – закладів як загальної середньої, так і позашкільної чи неформальної освіти. Тож реалізація військово-патріотичного виховання старшокласників на практиці має здійснюватися комплексно – усіма освітніми закладами та їхніми фахівцями.

Форми і методи військово-патріотичного виховання старшокласників.

Дещо несподіваними виявилися відповіді вчителів щодо методів і форм роботи, які вони найчастіше використовують на своїх уроках з метою військово-патріотичного виховання старшокласників. Так, 87,7 % опитуваних педагогів віддали перевагу бесідам, розповідям на військово-патріотичну тематику. Це викликає здивування, адже старшокласники вже мають досвід самостійної пізнавальної, творчої, дослідницько-пошукової діяльності, що може бути успішно використано в запровадженні інтерактивних форм роботи. 59,5 % учителів віддали належне інтерактивним іграм, квестам, дискусіям, 35,6 % – творчим мікро- і макропроєктам. 31,1 % респондентів використовують записи інтерв'ю з фахівцями (військовими, лікарями, арттерапевтами тощо) (рис. 2.3).

Рис.2.3. Відповіді вчителів щодо застосування форм і методів військово-патріотичного виховання учнів

Серед форм роботи із старшокласниками, котрі вчителі могли б запропонувати своїм учням, вони обрали: презентації про своїх воїнів-земляків (37,3 %); проведення чи ініціювання благодійних акцій чи ініціатив із

здійюванням інших осіб (майстрів, митців тощо), організацій (музеїв, філармоній, шкіл мистецтв тощо), залучення потенціалу громади (44,1 %); 18,6 % вчителів стимулювали б учнів узяти участь у розробленні й реалізації заходу інтерактивних форматів (віртуальної пошуково-дослідницької гри, квесту в межах школи тощо). Припускаємо, що вчителям необхідно взаємодіяти із старшокласниками щодо цікавих і пріоритетних для них форм роботи, виявляти це в спілкуванні та практикувати в позаурочний час. Бажано традиційні форми роботи (створення презентацій учнями) замінити на більш сучасні (дослідницькі і творчі проєкти, флешмоби тощо), включати учнів в активні форми роботи, у яких вони могли б зреалізувати свої творчі здібності, самовиражатися в різновидах діяльності – «наживо» і в цифровому форматі.

Військово-патріотичне виховання учнівської молоді в позаурочний час. У анкеті педагогам пропонувалося виокремити методи, які, як вони вважають, є ефективними у військово-патріотичному вихованні сучасної молоді в позаурочний час. Відповідні результати представлено на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Відповіді вчителів щодо використання форм і методів військово-патріотичного виховання старшокласників

Як бачимо, перші позиції у відповідях опитаних учителів зайняли: волонтерська робота (79,3 %), участь старшокласників у військово-спортивних таборах, змаганнях, зборах (69,7 %), поїздки у військові частини й зустрічі з військовими (60,3 %). Інші форми роботи, а саме: перегляд кінофільмів чи

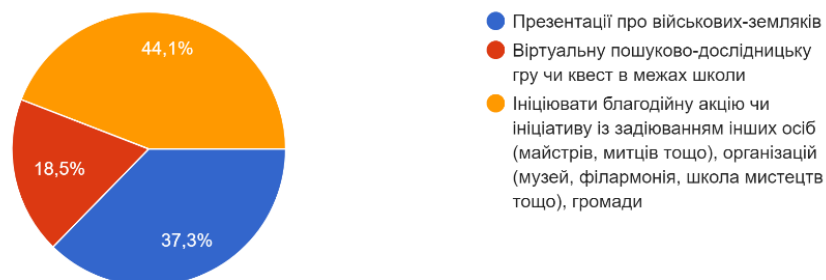
концертів – обрали 38,7 % педагогів, комп’ютерні гри, квести – 14,1 % вчителів. Уважаємо, що такі форми роботи можливі за умови налагодженої співпраці різних закладів освіти, культури тощо, організацій, фондів, що можуть взаємодіяти в організації сучасних та ефективних форм військово-патріотичного виховання. При цьому активність та ініціативу мають виявляти самі вчителі, спонукаючи учнів до військово-патріотичної роботи, адже їхня роль у цьому першочергова.

А проте, як показали відповіді на наступне питання анкети «Як би ви організовували з старшокласниками 2-3-місячний проєкт на військово-патріотичну тематику, то ви б запропонували учням ...» (рис. 2.5), вчителі недостатньо готові організовувати саме інтерактивні форми такої роботи з учнями.

Серед форм роботи зі старшокласниками вони обрали такі: 37,3 % вчителів пропонували б старшокласникам створити презентації про своїх воїнів-земляків; 44,1 % опитаних педагогів провели б чи ініціювали благодійну акцію чи ініціативу із задіяванням інших осіб (майстрів, митців тощо), організацій (музей, філармонія, школа мистецтв тощо), громади. І тільки 18,6 % учителів стимулювали б учнів узяти участь у розробленні й реалізації заходу інтерактивних форматів (наприклад, віртуальної пошуково-дослідницької гри, квесту в межах школи тощо).

Як би ви організовували з старшокласниками 2-3-місячний проєкт на військово-патріотичну тематику, то ви б запропонували учням розробити:

21 365 відповідей

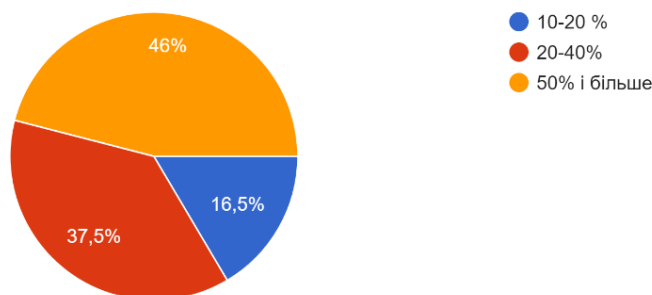
Рис. 2.5. Відповіді вчителів щодо ініційованих ними форм військово-патріотичного виховання старшокласників у позаурочний час

Припускаємо, що вчителям необхідно взаємодіяти із старшокласниками

щодо цікавих і пріоритетних для них форм роботи, виявляти це в спілкуванні та практикувати в позаурочний час. Бажано традиційні форми роботи (створення презентацій учнями) замінити на більш сучасні (дослідницькі і творчі проекти, флешмоби тощо), включати учнів у активні форми роботи. Отже, вчителям слід працювати, щоб вибудовувати зміст, форми і методи військово-патріотичного виховання учнів в освітньому процесі відповідно до запитів сучасних учнів, вивчати й інтегрувати у власну діяльність успішний інноваційний досвід.

Це необхідно і з огляду на те, що традиційні форми є недостатньо ефективними в освітньому процесі із сучасними школярами, тож учні втрачають інтерес до таких заходів. Результати відповідей вчителів на наступне запитання анкети («Яка приблизна кількість старшокласників у вашій школі (у відсотках), на ваш погляд, виявляє зацікавленість заходами військово-патріотичного тематики?») можуть слугувати підтвердженням цього (рис. 2.6).

Яка приблизна кількість старшокласників у вашій школі (у відсотках), на ваш погляд, виявляє зацікавленість заходами військово-патріотичної тематики:
21 305 відповідей

Рис. 2.6. Зацікавленість старшокласників заходами військово-патріотичної тематики.

Так, вчителі (46 %) помітили, що тільки половина від загальної кількості учнів виявляє зацікавленість заходами військово-патріотичної тематики. 37,5 % вчителів зазначають, що таких учнів, на їх погляд, є від 20 % до 40 %, а 16,5 % педагогів вважають, що учнів, які цікавляться такими заходами, усього 10-20 % від загальної кількості школярів у їхніх школах.

Як зазначили вчителі (рис. 2.7), самі вони часто долучаються до заходів військово-патріотичної тематики у своїй школі (таких – 67,6 % респондентів),

оскільки вони проводяться в значній кількості. Іноді долучається до заходів 19,4 % вчителів. Також 13 % вчителів беруть участь у таких заходах рідко з огляду на завантаженість уроками.

Як часто Ви за власною ініціативою залучаєтесь до заходів військово-патріотичної тематики у своїй школі:
21 269 відповідей

Рис. 2.7. Участь вчителів у заходах військово-патріотичної тематики

Таким чином, вчителі розуміють необхідність цілеспрямованої роботи з військово-патріотичного виховання молоді, готової до захисту своєї країни в майбутньому, а тому здійснюють свій посильний внесок у цю справу. Водночас слід розуміти: щоб підвищити ефективність виховної роботи з військово-патріотичного напрямку із старшокласниками, вчителям необхідно використовувати оновлений педагогічний інструментарій – сучасні форми і методи – переважно інтерактивні, практикувати заходи в цифровому форматі та з використанням ІКТ, цікавитися успішним досвідом колег, що впроваджують інновації в царині військово-патріотичного виховання.

Окремим блоком запитів до вчителів закладів загальної середньої освіти були запитання, пов'язані з мистецтвом як засобом військово-патріотичного виховання учнів. Розуміючи важливість мистецтва у вихованні патріотичних почуттів, формуванні національної свідомості вчителів, респонденти зазначили, що залучають мистецький контент у зміст своїх уроків: часто – 38,2 % педагогів, інколи, коли того потребує розкриття теми уроку, – 52,1 % (рис. 2.8), не задіюють мистецтва під час викладання свого предмету – 9,7 % опитаних (рис. 2.8).

Чи включаєте Ви мистецький контент патріотичної тематики у зміст своїх уроків:

21 363 відповіді

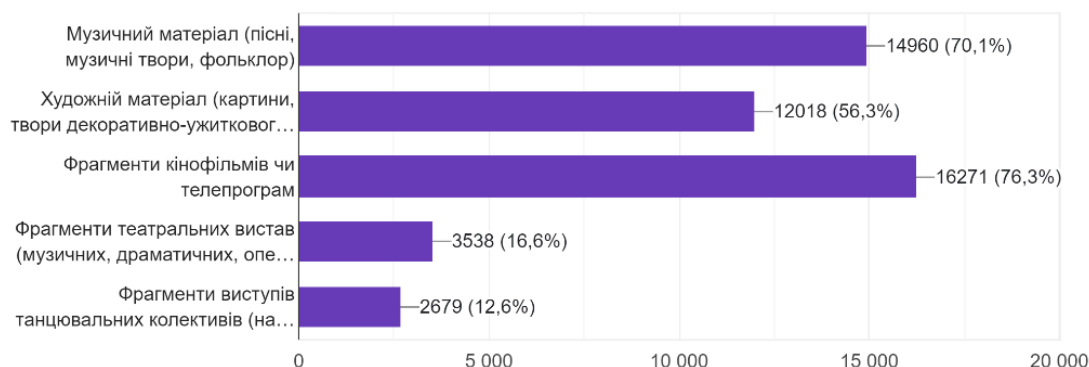
Рис. 2.8. Відповіді вчителів щодо включення мистецького контенту в зміст уроків

З метою впливу на емоційну сферу учнів у контексті тем предметів, котрі викладають, вчителі частіше використовують фрагменти кінофільмів чи телепрограм – 76,3 %; музичний матеріал (пісні, музичні твори, фольклор) – 70,1 %; художні твори (картини, твори декоративно-ужиткового мистецтва) – 56,3 %; менше – фрагменти театральних вистав – музичних, драматичних, оперних – 16,6 % та фрагменти виступів танцювальних колективів (народних, сучасних тощо) – 12,6 %. Можна зробити проміжний висновок, що вчителі певною мірою враховують інтереси старшокласників щодо використання кіно і музичного мистецтва, їхній потяг пізнавати ці види мистецької діяльності та виявляти себе в них. Однак, це можна реалізовувати ширше.

Для визначення впливу на емоційну сферу учнів у контексті тем своїх предметів з метою військово-патріотичного виховання вчителі хотіли б використовувати надалі такий мистецький контент (рис. 2.9), як-от: фрагменти кінофільмів чи телепрограм (76,3 %); музичний матеріал – пісні, музичні твори, фольклор (70,1 %); художні твори – картини, твори декоративно-ужиткового мистецтва (56,3 %). Однак, зменшили б використання фрагментів театральних вистав – музичних, драматичних, оперних (16,6 % респондентів) та уривків виступів танцювальних колективів (народних, сучасних тощо) (12,6 % опитаних).

Якщо б ви застосовували мистецький контент патріотичної тематики на своїх уроках, то найчастіше це було б: (оберіть 1-3 варіанти відповідей):

21 328 відповідей

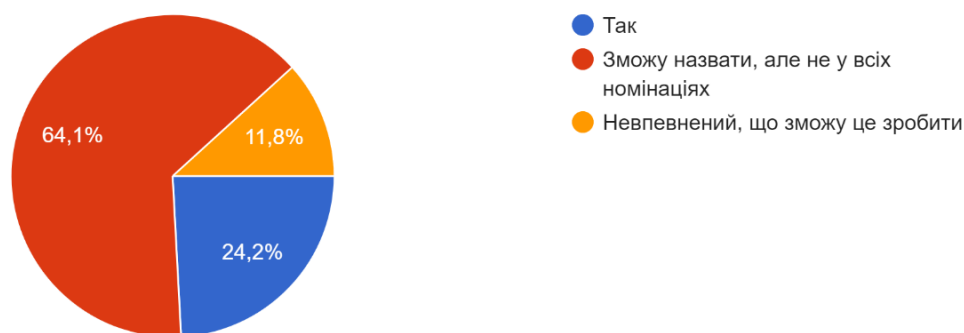

Рис. 2.9. Використання вчителями на уроках мистецького контенту військово-патріотичної тематики

Відтак дані рис. 2.8 та рис. 2.9 засвідчують таке: усвідомлення вчителями значущості мистецтва і певним чином його використання з метою військово-патріотичного виховання старшокласників, з одного боку, а з іншого – необхідність ширшого ознайомлення учнів з різновидами мистецтва, творами і митцями не тільки музичного, а й інших видів, зокрема театрального, хореографічного тощо. Із цією метою вчителям бажано розширювати межі власного розуміння ролі мистецтва в розвитку українського суспільства, його потенціалу у формуванні української ідеї, слід більше цікавитися українським мистецтвом – як традиційним, так і сучасним.

Проте, відповіді на запитання анкети, де респондентам пропонувалося назвати 3-5 відомих імен у галузі українського мистецтва минулого й сучасності, засвідчують недостатній рівень обізнаності вчителів з різними видами українського мистецтва. З легкістю це змогли зробити тільки 24,2 % педагогів, більшість частково орієнтується в цьому питанні та може назвати відомих митців у кількох галузях (64,1 %), 11,7 % практиків не можуть пригадати й назвати 3-5 відомих митців українського мистецтва (рис. 2.10).

21 424 відповіді

Рис. 2.10. Використання вчителями мистецького контенту військово-патріотичної

Як бачимо, вчителям необхідно працювати над розширенням свого мистецького кругозору та здійсненням самоосвіти. З огляду на потенціал мистецтва у військово-патріотичному вихованні учнів можна порекомендувати педагогам виявляти більше зацікавленості культурним життям і мистецтвом України, що з початком війни набуло нових орієнтирів і смислів, а патріотична тематика зазвучала по-новому. За такої умови вчителі зможуть більше його використовувати з освітньо-виховною метою та надихати своїх учнів мистецтвом, виховуючи українців нової доби.

Таким чином, проведене наприкінці 2023 р. всеукраїнське опитування старшокласників і вчителів щодо військово-патріотичного виховання в умовах освітнього процесу закладів загальної середньої освіти засвідчило певні проблеми у цій сфері, що потребують осмислення та передбачають перспективи переформатування своєї діяльності освітнім закладам і їхнім працівникам.

3. Рекомендації.

Реалізація завдань військово-патріотичного виховання в період воєнного стану й повоєнного відновлення потребує консолідації та координації дій органів державної влади і місцевого самоврядування й основних стейкхолдерів для здійснення узгодженої політики, спрямованої на підвищення обороноздатності і безпеки України.

За результатами дослідження слід визнати пріоритетними завданнями в коротко- та середньостроковій перспективі такі:

- створити програми національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання для дітей та молоді із числа біженців, що проживають за кордоном, та посилити комунікаційні кампанії, спрямовані на стимулювання родин біженців до повернення в Україну;

- перевірити стан інфраструктури, необхідної для реалізації завдань військово-патріотичного виховання, зокрема на базі закладів загальної середньої освіти. Це може включати військово-патріотичні центри, клуби й гуртки, тренувальні центри та класи з військової підготовки, спортивні майданчики, музеї;

- створити мережі обласних міжшкільних ресурсних центрів викладання предмета «Захист України» як освітні хаби, залучити експертів у галузі безпеки, військових фахівців, дослідників та кращих вчителів-практиків. Мережа таких міжшкільних ресурсних центрів може поширювати актуальну інформацію, методичні матеріали, навчальні посібники й інші ресурси, необхідні для ефективного викладання означеного предмета;

- розробити стратегії управління мережею ресурсних центрів з викладання предмета «Захист України», що включає ключові показники ефективності їхньої діяльності, джерела фінансування та операційний план її розвитку; механізми координації між центрами; стратегії набору, підготовки та утримання кваліфікованих фахівців;

- рекомендувати до використання сучасні форми, методи та технології військово-патріотичного виховання учнівської молоді – переважно

інтерактивні, практикувати заходи в цифровому форматі та з використанням ІКТ, вивчати передовий педагогічний досвід колег, що впроваджують інновації в царині військово-патріотичного виховання;

- посилити інформаційну, організаційну та ресурсну підтримку проведення всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокил» («Джура»);

- удосконалити систему підготовки й підвищення кваліфікації фахівців, які займаються військово-патріотичним вихованням та допризовною підготовкою в закладах загальної середньої освіти, громадських організаціях, дитячих і молодіжних об'єднаннях, закладах культури та спорту;

- організувати медіакампанії, телевізійні та радіоефіри, фестивалі, виставки, експозиції, пресконференції, створювати документальні фільми військово-патріотичного спрямування;

- сприяти залученню сім'ї до процесу військово-патріотичного виховання дітей та молоді, долученню батьківської громадськості до популяризації кращого досвіду військово-патріотичного виховання дітей та молоді;

- проводити моніторинг інституційної спроможності закладів освіти у військово-патріотичному вихованні й ефективності заходів військово-патріотичного виховання, ініціатив, спрямованих на формування оборонної свідомості, мотивації молоді до набуття компетентностей у сфері безпеки і оборони;

- сприяти створенню цифрової екосистеми військово-патріотичного виховання, розробленню відповідних додатків, платформ, цифрових навчальних матеріалів, онлайн-курсів;

- посилити взаємодію з науково-дослідними установами та закладами вищої освіти для проведення досліджень, розроблення наукових підходів і нових методик у військово-патріотичному вихованні, створення освітніх програм з питань безпеки життєдіяльності, цивільного захисту й домедичної допомоги;

- розробити методологію військово-патріотичного виховання в системі

освіти України;

– розробити науково-теоретичні та методичні засади військово-патріотичного виховання старшокласників у системі освіти з урахуванням актуального досвіду національного спротиву;

– проводити прикладні дослідження, спрямовані на формування в дітей і молоді необхідних морально-вольових якостей та оборонної свідомості, готовності старшокласників до захисту України та необхідних компетентностей у сфері безпеки;

– проводити моніторингові дослідження рівня сформованості оборонної свідомості в здобувачів освіти й рівня набутих компетентностей у сфері безпеки.

Додатки

Додаток А

Анкета для старшокласників закладів загальної середньої освіти

Анкета для старшокласників

Будь ласка, дайте щирі відповіді на подані нижче запитання. Це займе 10 хвилин Вашого часу. Ваша думка є вкрай важливою! Заздалегідь дякуємо за співпрацю! Повна анонімність гарантується.

1. Чи цікавить вас історичне минуле становлення української державності? (обрати один варіант відповіді).

1. Дуже цікавить.
2. Певною мірою цікавить.
3. Мене більше турбують події сьогодення в Україні.

2. Чи впливає знання історичного минулого на подальше буття держави та життя її населення? (обрати один варіант відповіді).

1. Так, історичне минуле дуже важливе, вивчати та знати його необхідно молоді.
2. Історичне минуле не важливе, потрібно жити сьогоденнішим.
3. Кожен сам обирає, наскільки важливе й потрібне для нього знання історичної спадщини.

3. Чи бачите ви своє майбутнє життя цілісно з Українською державою, нацією? (обрати один варіант відповіді).

1. Так, я планую пов'язати своє життя з Україною
2. Не впевнений, оскільки зараз жити в Україні небезпечно.
3. Ні, я прагну жити за кордоном.

4. У чому, на вашу думку, виявляється патріотизм? (можна вибрати декілька варіантів відповідей).

1. Служити в ЗСУ і/або займатися волонтерською діяльністю.
2. Брати участь у заходах патріотичної тематики і/ або відзначати державні свята.
3. Носити національний одяг і/або популяризувати національні українські традиції у світі.

5. Чи вдосконалюєте ви свій фізичний стан задля необхідності захищати Україну в майбутньому? (обрати один варіант відповіді).

1. Так, я граю в спортивні ігри і/або займаюся спортом, відвідую курси самооборони і/або надання першої медичної допомоги.
2. Ні, немає часу для цього і/або маю проблеми зі здоров'ям.
3. За можливості роблю зарядку і/або виходжу на прогулянку.

6. Чи відвідуєте Ви шкільні гуртки спортивного та військово-патріотичного спрямування? (обрати один варіант відповіді).

1. Відвідую регулярно.
2. Маю можливість, але не часто відвідую.
3. Не відвідую, оскільки мене цікавлять гуртки іншого спрямування.

7. Чи були ви залучені до участі у Всеукраїнській військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура») та інших? (обрати один варіант відповіді).

1. Так, часто.
2. Так, час від часу.
3. Не залучався.

8. Якби ви зараз захищали Україну в складі ЗСУ, чим би ви керувалися? (обрати один варіант відповіді).

1. Я захищаю від загарбників свою родину, свій край, своє місто, село.
2. Я захищаю свою державу, її територіальну цілісність, щоб вона розвивалась у майбутньому.
3. Я здобуваю необхідні військові знання та вміння як контрактник професійної армії.

9. У яких заходах з підтримки ЗСУ ви берете участь? (можна вибрати декілька варіантів відповідей).

1. Займаюсь/вся волонтерською діяльністю (благодійні ярмарки, акції, концерти).
2. Разом із батьками, друзями донатимо (збираємо кошти на допомогу ЗСУ).
3. Вважаю, що цивільні мають займатися своїми справами.

10. Які б зміни ви внесли у викладання предмета «Захист України» в найближчому майбутньому? (можна вибрати декілька варіантів відповідей).

1. Ознайомлення з основами тактичної медицини.
2. Короткотривалі тренування у військово-польових зборах.
3. Використання гаджетів доповненої реальності (шоломи, рукавички, окуляри тощо).
4. Запровадження проєктів на військово-патріотичну тематику (конструювання дронів тощо).
5. Закріплення знань і умінь з предмета «Захист України» у військово-патріотичних іграх і квестах цифрового формату.

11. Як часто у вашому закладі загальної середньої освіти проводяться заходи патріотичного та військово-патріотичного спрямування? (обрати один варіант відповіді).

1. Щотижня.
2. Щомісяця.
3. Бажано б було частіше.

12. Чи берете ви участь у військово-патріотичних заходах у класі чи

школі? *(обрати один варіант відповіді).*

1. Беру активну участь як організатор.
2. Беру участь, коли є час і бажання.
3. Мене цікавлять заходи іншого спрямування.

13. На вашу думку, чи дієвим є українське мистецтво у вихованні українця-патріота? *(обрати один варіант відповіді).*

1. Так, українське мистецтво потужно впливає на виховання патріотичних почуттів людини.
2. На першому місці – українська мова і література, історія України, а потім українське мистецтво.
3. Ні, українське мистецтво розважає, є засобом дозвілля.

14. Чи можете ви назвати 3-5 відомих імен у галузі українського мистецтва минулого і сучасності? *(можна вибрати декілька варіантів відповідей).*

1. Українських музикантів і/або гуртів.
2. Українських художників і/або майстрів декоративно-ужиткового мистецтва.
3. Українських кінорежисерів і/або акторів.

15. Які мистецькі локації ви б відвідали? *(можна вибрати декілька варіантів відповідей).*

1. Виступ музичних гуртів на патріотичну тематику і/або виступ народних танцювальних колективів.
2. Перегляд кінофільмів, мультфільмів на патріотичну тематику.
3. Виставки художників, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва.

16. У яких заходах патріотичної тематики ви б із задоволенням узяли участь? *(можна вибрати декілька варіантів відповідей).*

1. Патріотичний квест і/або пошукова експедиція.
2. Конкурс пісні і/або танцювально-спортивний флешмоб.
3. Зустріч з художниками і/або художній майстер-клас.

Анкета для вчителів закладів загальної середньої освіти

Анкета для вчителів

Будь ласка, дайте щирі відповіді на подані нижче запитання. Це займе 10 хвилин Вашого часу. Ваша думка є вкрай важливою! Заздалегідь дякуємо за співпрацю! Повна анонімність гарантується.

1. Які предмети в основній і старшій школі разом із «Захистом України», на Вашу думку, володіють найбільшим потенціалом у військово-патріотичному вихованні молоді (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Українська мова і література, історія;
- 2) Фізичне виховання;
- 3) Мистецтво

2. На Вашу думку, військово-патріотичне виховання молоді доцільніше реалізовувати в школі (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Під час уроків;
- 2) У позаурочній роботі (гуртки, заходи);
- 3) Цим мають опікуватися організації відповідного призначення («Джура», військово-патріотичні чи військово-спортивні клуби тощо).

3. Які методи військово-патріотичного виховання молоді на своїх уроках ви застосовуєте найчастіше (оберіть 1-3 варіантів відповідей):

- 1) Бесіди, розповіді на військово-патріотичну тематику;
- 2) Інтерактивні ігри, квести, дискусії на військово-патріотичну тематику;
- 3) Тести і опитувальники;
- 4) Фрагменти інтерв'ю з фахівцями (військові, лікарі, арттерапевти тощо);
- 5) Творчі мікро- і макропроекти на військово-патріотичну тематику (постери, вистави, презентації, концерти тощо).

4. Які форми військово-патріотичного виховання молоді в позаурочний час, на ваш погляд, є дієвими (оберіть 1-3 варіантів відповідей):

- 1) Поїздки у військові частини, зустрічі з воїнами тощо;
- 2) Комп'ютерні ігри, квести тощо, цифрові форми на військово-патріотичну тематику;
- 3) Участь у волонтерській роботі;
- 4) Військово-спортивні табори, змагання, збори;
- 5) Перегляд кінофільмів, концертів гуртів чи фолькгруп на військово-патріотичну тематику.

5. Якби ви організовували зі старшокласниками 2-3-місячний проєкт на військово-патріотичну тематику, то ви б запропонували учням розробити чи створити (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Презентації про своїх воїнів-земляків;
- 2) Віртуальну пошуково-дослідницьку гру чи квест у межах школи;
- 3) Благодійну акцію чи ініціативу із задіяванням інших осіб (майстрів, митців тощо), організацій (музеїв, філармоній, шкіл мистецтв тощо), громади.

6. Яка приблизна кількість старшокласників у вашій школі (у відсотках), на ваш погляд, виявляє зацікавленість заходами військово-патріотичної тематики (оберіть один варіант відповіді):

- 1) 10-20 %;
- 2) 20-40%;
- 3) 50 і більше.

7. Як часто Ви з власної ініціативи залучаєтеся до заходів військово-патріотичної тематики у своїй школі (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Часто, бо в школі таких заходів проводиться багато;
- 2) Іноді, коли розумію, що без мене не зможуть обійтися;
- 3) Рідко, оскільки завантажена уроками.

8. Чи включаєте Ви мистецький контент у зміст своїх уроків (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Так, часто;
- 2) Іноколи, коли того потребує розкриття теми уроку;
- 3) Викладання мого предмета застосування мистецтва не потребує.

9. Якщо б ви застосовували мистецький контент на своїх уроках, то найчастіше це було б (оберіть 1-3 варіантів відповідей):

- 1) Музичний матеріал (пісні, музичні твори, фольклор);
- 2) Художній матеріал (картини, твори декоративно-ужиткового мистецтва);
- 3) Фрагменти кінофільмів чи телепрограм;
- 4) Фрагменти театральних вистав (музичних, драматичних, оперних);
- 5) Фрагменти виступів танцювальних колективів (народних, сучасних тощо).

10. Чи легко можете назвати 5-7 видатних митців України минулого чи сучасності (оберіть один варіант відповіді):

- 1) Українських композиторів чи музичних виконавців;
- 2) Українських художників чи майстрів декоративно-ужиткового мистецтва;
- 3) Українських кінорежисерів чи акторів.

Наукове видання

**СТАН ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
РЕЗУЛЬТАТИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОПИТУВАННЯ**

ПРЕПРИНТ

DOI <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-86-4-2024-40>

ISBN 978-617-8011-86-4

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 2,33
Наклад 100 прим.
Зам. № 011/09/24

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
Тел. (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
№4191 від 12.11.2011 р.